

УДК: 343.985

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ

*Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет*

*Сторчака Максим Володимирович,
студент IV курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

У статті розглядаються проблемні питання слідчої версії як тактико-криміналістичного засобу аналітичного характеру. Головним аспектом криміналістичної версії є її пізнавальний початок: у тактичному плані криміналістична версія виступає в ролі аналітичного криміналістичного засобу, що вказує на можливі моделі досліджуваного явища, головною з яких є модель криміналістичної характеристики злочину певного виду.

Пошуково-пізнавальна діяльність слідчого розпочинається з висунення версій, тобто побудови гіпотетичної реконструкції події, що сталася. Криміналістичними прийнято називати версії, які висуваються суб'єктами пізнавальної діяльності. Наведено поняття криміналістичної версії, а також вказано на те, що криміналістична версія як різновид гіпотези, характеризується певними особливостями. Також звертається увага на те, що теорія криміналістики висуває ряд вимог, які пред'являються до криміналістичної версії, за допомогою таких вимог, версії відрізняються від припущень.

Перелічено правила, які обов'язково мають бути використані при перевірці версій, що висуваються, а також, охарактеризовано принципи, на яких ґрунтується процес висунення криміналістичних версій. Висунуті суб'єктами кримінального судочинства версії повинні бути реальними, логічно обґрунтованими.

У висновках на основі дослідження, зазначено, що криміналістичні версії мають важливе значення під час планування розкриття та розслідування різноманітних злочинів.

Ключові слова : криміналістична версія, гіпотеза, припущення, слідча діяльність, правила побудови версій, правила перевірки версій, принципи перевірки версій.

Malanchuk P.M., Storchaka M.V. Features of Criminalistic Versions. The article deals with the problem issues of the investigative version as a tactical and forensic means of an analytical nature. The main aspect of the forensic version is its cognitive beginning: in tactical terms, the forensic version acts as an analytical forensic means, indicating possible models of the phenomenon under study, the main of which is the model of forensic characteristics of a crime of a certain type.

The search and cognitive activity of the investigator begins with the nomination of versions, that is, the construction of a hypothetical reconstruction of the incident. Forensic is called the versions put forward by the actors of cognitive activity. The concept of forensic version is given, and also it is indicated that the forensic version as a kind of hypothesis is characterized by certain features. Also,

attention is drawn to the fact that the theory of forensics put forward a number of requirements for a forensic version, using such requirements, the versions differ from the assumptions.

Listed the rules that must necessarily be used when verifying the proposed versions, and also describes the principles on which the process of nominating forensic versions is based. The versions submitted by the subjects of criminal justice must be realistic, logically grounded.

The findings of the study indicate that forensic versions are important in planning for the disclosure and investigation of various crimes.

Keywords : forensic version, hypothesis, assumptions, investigative activity, rules for designing versions, rules for checking versions, principles for verifying versions.

Постановка наукової проблеми. Вирішення завдань кримінального судочинства із швидкого та повного розкриття злочинів, викриття та покарання винних вимагає ефективної діяльності правоохоронних органів. Така діяльність звернена у минуле, адже злочин вже здійснено і безпосереднє сприйняття його неможливо.

Для того щоб отримати всю необхідну інформацію у справі і встановити картину злочину, слідчий вдається до такого прийому як побудова версій, тобто можливих пояснень або обставин розслідуваного злочину в цілому, або окремих його обставин. Зміст версії утворюють усі аргументовані припущення як в цілому про злочин, так і його окремі частини.

При розслідуванні злочинів, як і при будь-якій іншій пізнавальній діяльності, здійснюється не проста констатація фактів, а складний діалектичний процес. У розслідуванні кримінальної справи слідчий ззовні події йде до встановлення та з'ясування зв'язків, які існують між окремими фактами і обставинами досліджуваної події, від знання про сьогодення – до знання про минуле, і орієнтиром в цьому слідчому служать слідчі версії.

Питання криміналістичної версії знайшли відображення в роботах І.В. Александрова, Л.Є. Ароцкера, Г.В. Арцішевського, О.Я. Баєва, А.І. Баянова, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, Н.Т. Ведернікова, А.І. Вінберга, І.А. Возгіна, Т.С. Волчецької, В.К. Гавло, Ю.П. Гармаєва, І.Ф. Герасимова, А.Ю. Головіна, С.І. Давидова, Л.Я. Драпкіна, В.Д. Зеленського, Є.П. Іщенко, А.А. Ексархопуло, В.Н. Карагодіна, Н.С. Карпова, Д.В. Кіма, Г.А. Кокуріна, А.Н. Колесніченка, В.Я. Колдіна, В.Є. Коновалової, І.М. Комарова, В.І. Комісарова, А.Ю. Корчагіна, Н.В. Кручиніної, В.П. Лаврова, А.М. Ларіна, Д.Н. Лозовського, А.Ф. Лубіна, І.М. Лузгіна, В.А. Образцова, І.Ф. Пантелєєва, А.Р. Ратинова, О.Р. Россинської, А.В. Руденка, Д.А. Степаненка, М.С. Строговича, А.Р. Шляхова, А.Г. Філіппова, М.Н. Хлинцова, А.А. Хмирова, В.І. Шарова, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова, Н.П. Яблокова, Н.А. Якубовича та інших авторів.

Мета статті – поглиблений науковий аналіз та характеристика криміналістичної версії.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний характер пізнання події злочину змушує звертатися до тих фактичних даних, які виникають у результаті вчинення злочину і несуть інформацію про окремі обставини, що передували чи супроводжували злочин. Вже з моменту отримання перших емпіричних даних про злочин (повідомлень, свідчень очевидців, виявлених слідів злочину) з'являються підстави для пояснення того, що сталося. Пояснення на рівні припущень доводиться шукати в ході розслідування кримінальної справи не тільки минулі події, а й ті, які існують на сьогодні, або з'являться у майбутньому. У науці такий логічний прийом пізнання називають гіпотетичною реконструкцією. У криміналістичному пізнанні, який направлений на встановлення невідомих обставин подій чи явищ виконують версії. З точки зору гносеології, саме версія робить осмисленою усю практичну роботу по кримінальній справі, спрямовану на підтвердження або спростування припущень про обставини, які підлягають з'ясуванню [6, с. 145-146].

Вчення про криміналістичні версії (криміналістична версіологія) – це криміналістична теорія, яка являє собою систему наукових положень про закономірності і зв'язки побудови криміналістичних версій і розробленні на основі цього спеціальних криміналістичних методів пізнання відповідних рекомендацій, пов'язаних із вивченням наявних фактичних даних, з метою надання слідству, дізнанню і суду логічних і науково-обґрунтованих припущень, гіпотез (криміналістичних версій) – для встановлення об'єктивної істини у справі на стадіях кримінального судочинства [5, с. 67].

П.М. Маланчук зазначає, що права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави в усіх складових життя суспільства [8, с. 3]. Застосування криміналістичних версій має практичне значення для розслідування, встановлення змісту і обставин злочину, що сприяє подальшому розкриттю

злочинів, що є складовою частиною правоохоронної функції держави.

Криміналістична версія як різновид гіпотези характеризується певними особливостями, що полягають у наступному:

- версія повинна конструюватися в кримінальному судочинстві;
- версії мають встановлювати факти і обставини, що мають значення для встановлення істини у даній справі;
- версії висуваються і перевіряються компетентними особами;
- версія перевіряється у певний термін, який визначається законодавством;
- перевірка версій здійснюється специфічними методами, зумовленими законом;
- версія перевіряється в умовах, коли можлива активна протидія з боку зацікавлених у приховуванні істини осіб [3, с. 2-3].

У теорії криміналістики визначено ряд вимог, що пред'являються до криміналістичної версії. Ці вимоги відрізняють версію від інших припущень. Існує три основні вимоги:

- 1) слідчою версією може називатися тільки таке припущення, яке прийнято до спеціально-уповноваженою на перевірку особою;
- 2) версія – це не будь-яке припущення, а тільки те, що має відношення до розслідуваної події, до всього в цілому або його окремих елементів;
- 3) це припущення має бути реальним, обґрунтованим і конкретним.

Крім цього, слід виділити ще одне дуже важливу вимога: версія повинна пояснювати усі без винятку факти, відомі на даному етапі розслідування. Якщо, виходячи з такої версії, неможливо пояснити будь-який факт, значить – версія помилкова [2, с. 22-23].

Побудова криміналістичних версій здійснюється за законами логіки і на основі фактичних даних, наявних у розпорядженні слідчого. Побудова версії не складає самостійного організаційного або процесуального етапу в розслідуванні злочину і починається з моменту отримання вихідної інформації про подію [9, с. 181]. Побудова версії – це розумовий процес, іменованій індукцією.

Саме по собі висунення версій ще не визначає напрямку слідства, а створює необхідні передумови або умови. Для реалізації таких умов необхідна ще одна логічна процедура – це виділення з версій усіх можливих наслідків. Дана операція здійснюється завдяки застосуванню дедукції. Наслідки – це ті факти, обставини, які повинні або не повинні існувати у дійсності, якщо версія правильна. Але, існує інша точка зору, відповідно до якої версія направляє хід слідства, версія є гностичним механізмом пошуку та

систематизації фактів. Версія повинна об'єднувати і пояснювати вихідні дані, розкривати їх взаємозв'язок – причинні, генетичні та просторові [1, с. 296]. Тобто побудувати версію – значить направити слідство. Це дуже важливий практичний процес в розслідуванні злочинів.

З точки зору психології, версійність моделювання здійснюється певною системою «кроків»:

- висунення усіх можливих версій, при чому спочатку кількість версій може бути досить великим. Але це зменшує можливість упущення найбільш вірогідних версій;
- чітке визначення обставин, що обґрунтовують кожну версію;
- виняток необґрунтованих версій;
- визначення усіх можливих наслідків по кожній версії. Тут необхідно намітити систему первинних слідчих дій для перевірки всіх висунутих версій.

У юридичній літературі, в зв'язку з цим, широко дискутується проблема ризику в слідчій діяльності. У криміналістиці виділяють ризик обґрунтований (раціональний) і необґрунтований (нерациональний). Залежно від слідчої ситуації необґрунтований, на перший погляд, ризик може виявитися цілком раціональним і навпаки.

Як вже зазначалося вище, побудова і висунення версій – це не тільки процес, заснований на правилах логіки, що має психологічну основу, це ще і творчий процес. У той же час, висунення версій не повинно перетворюватися в фантазування. Число варіантів не повинно рости нескінченно, тому що уява працює не на порожньому місці, а спирається на наявну інформацію у справі, на професійні знання слідчого, на його досвід та інтуїцію.

Центральна ланка слідчого пошуку – це перехід від версії до інформаційно-достовірної моделі події. Цей якісний стрибок слідчого пізнання здійснюється за допомогою перевірки версій.

Перевірка версій починається з розумового виведення дедуктивним шляхом всіх реально можливих висновків, що впливають з версії, що перевіряється. Ці висновки є приблизним судженням. Розробка їх становить процес подальшої конкретизації версії. При узгодженості висновків з фактами, версія стає все більш правдоподібною, поки не перетвориться на достовірне знання. Узгодження висновків з фактами повинно перевірятися не тільки в процесі проведення слідчих дій, а й шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, які проводять органи дізнання за дорученням слідчого.

Криміналісти виділяють правила, які необхідно враховувати при перевірці версій:

- повинні бути перевірені усі слідчі версії;

- усі версії повинні перевірятися одночасно.

- кожна версія має перевірятися шляхом встановлення доказових фактів і достовірності відомостей про них.

- при перевірці слідчих версій повинна дотримуватися послідовність слідчих дій стосовно початкових до наступним [7, с. 316-317].

Поряд з вищеназваними правилами, при перевірці версій враховуються принципи, які були вироблені теорією і практикою розслідування злочинів. Ці принципи є керівними початками, що визначають напрямок і зміст прогностичної і версійної діяльності. До таких принципів відносять: принцип криміналістичної трансформації, принцип безперервності накопичення наукової та практичної інформації, принцип випереджаючого початку, принцип системності, принцип узгодженості, принцип варіантності, принцип верифікованості і принцип ефективності.

Дотримання принципу криміналістичної трансформації збагачує криміналістичне прогнозування та побудову криміналістичних версій сучасними досягненнями природничих, технічних і суспільних наук [4, с. 59].

Принцип безперервності накопичення наукової та практичної інформації так само є одним із основних принципів. Прогнозування і побудова версій в криміналістиці нерозривно пов'язано із процесом збору та обробки інформації. Причому ця діяльність повинна бути постійною; адже у протилежному випадку криміналістичні прогнози і криміналістичні версії будуть носити приватний уривчастий характер і відображати якість окреме явище. При такій інформаційній недостатності розробка довгострокових прогнозів і переконливих версій неможлива, тоді як безперервне інформаційне забезпечення прогнозування і побудови версій допомагає створенню досконалих інформаційних систем і контролю за ними. Принцип безперервності підтримує динамічність криміналістичного прогнозування та побудови криміналістичних версій. Він вимагає коригування прогнозів і версій у міру надходження нових даних про досліджувані об'єкти.

Принцип випереджаючого початку характеризує формальні ознаки криміналістичного прогнозування, бо випереджають дійсність криміналістичні прогнози – це головний сенс їх створення.

Принцип системності криміналістичного прогнозування та побудови криміналістичних версій забезпечує взаємозв'язок і супідрядність криміналістичного прогнозу і прогностичної інформації, криміналістичну версію і версійність

інформації, а також окремих складових їх елементів.

Принцип узгодженості представляє собою заємов'язок можливих станів об'єкта криміналістичного прогнозування та побудови криміналістичних версій з шляхами і термінами досягнення цих станів в майбутньому, що відбувається або те, що сталося. Це найбільш значущий принцип, який характеризується не лише своєю конкретною сутністю, але і забезпечує перехід від абстрактних моделей до конкретних прогнозів і версій, їх реалізації, перевірки на практиці. Саме в ньому закладені важливі передумови розвитку теорії та практики криміналістичної версіології.

Принцип варіантності дає можливість розробляти кілька прогнозів і версій, виходячи із різновидів прогностичної і версійної інформації. Він висловлює пошукову спрямованість криміналістичного прогнозування та побудови криміналістичних версій, дозволяє наблизити останні до створення системи прогностичних даних.

Принцип верифікованості вимагає перевірки, визначення ступеня достовірності, точності і обґрунтованості прогнозу або версії, їх емпіричного підтвердження. Достовірність передбачає оцінку ймовірності прогнозу і версії в певному інтервалі. Точність полягає у припущенні про те, що відбувається або те, що сталося з реальною подією за часом. Версія повинна базуватися на обґрунтованих узагальненнях і вивченні значної кількості криміналістичних явищ і фактів.

Принцип ефективності характеризує отримання позитивного результату при застосуванні криміналістичного прогнозування або побудови криміналістичних версій. Залежно від змісту прогнозів і версій вони можуть мати матеріальний або ідеальний характер.

Крім перерахованих принципів, які визначають криміналістичне прогнозування і побудову криміналістичних версій, головним принципом є принцип допустимості застосування, який має дві складові: відповідність морально-етичним і правовим нормам, та відповідність сучасному науково-технічному рівню [4, с. 60-61].

Висновки. Таким чином, криміналістичні версії мають велике практичне значення і є обов'язковим елементом в розкритті та розслідуванні злочинів. Правильна побудова (висування) і перевірка криміналістичних версій є запорукою успішного пошуку істини по конкретній кримінальній справі. Тому слідчим необхідно проявляти активність в цьому напрямку. Це обов'язкова умова для повного, всебічного і об'єктивного розслідування

злочинів. Криміналістичні прогнози і криміналістичні версії мають першорядне значення для планування кримінального судочинства при попередженні, розкритті та розслідуванні різноманітних злочинів. Звичайно, проблеми побудови та перевірки версій не вичерпуються

загальними положеннями, для розслідування різних видів злочинів існують свої специфічні правила побудови і перевірки слідчих версій, які визначаються особливостями самого злочину.

Використана література :

1. Антомян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследование преступлений. – М. : Юрист, 1996 – 655 с.
2. Белкин Р. С. Профессия следователь. – М. : Юристъ, 1998 – 168 с.
3. Булаева О. В. Убийства по найму: основные направления расследования на первоначальном этапе / О. В. Булаева // Российский следователь. – 2007. – № 16. – С. 2-3.
4. Дубровин С. В. Структура, содержание и принципы криминалистического прогнозирования и построения криминалистических версий / С. В. Дубровин // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2015. – № 4 (22). – С. 56-61.
5. Дубровин С. В. Концептуальные основы учений о криминалистической прогностике и криминалистических версиях (криминалистической версиологии) / С. В. Дубровин // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2015. – № 3. – С. 66-71.
6. Эксархопуло А. А. Криминалистическая систематика версий как основа поисково-познавательной деятельности / А. А. Эксархопуло // Правовое государство. – 2016. – № 1. – С. 145-149.
7. Корякина Е. А. Выдвижение и проверка следственных версий: теоретические аспекты / Е. А. Корякина // Альманах современной науки и образования Тамбов: Грамота, 2007. – № 2 (2). – С. 315-317.
8. Маланчук П.М. Функція захисту в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / П.М. Маланчук. – К., 2008. – 19 с.
9. Россинская Е. Р. Криминалистика: учебное пособие. – М. 1999. – 433 с.